

עורכים: ד"ר מיכאל מילשטיין, טלי טוני מרקו

כרך 10, גיליון מס' 11, 12 באוקטובר 2020

מה בין הסכם השלום המצרי-ישראלי ובין "דיל הנורמליזציה" האמירתי-ישראלי

- הגרסה המצרית

ד"ר מירה צורף*

אופוריית הנורמליזציה בעקבות ההסכמים המדיניים שנחתמו בין איחוד האמירויות ובחריין לבין ישראל ב-15 בספטמבר בושינגטון הרקיעה שחקים. הסופרלטיבים שחלקו מדינות מערביות וחלק מהמדינות הערביות הסוניות המתונות למנהיגי ישראל ואיחוד האמירויות ולא פחות מכך לשושבינת ההסכם-ארה"ב היו יוצאי דופן וכך גם התמיכה החד משמעית בהסכם שפרטיו המלאים לא היו ידועים אלא ליודעי ח"ן בלבד. עיתונאים ופובליציסטים רבים התייחסו אף הם במאמריהם להסכם כ"שלום היסטורי". נשיא מצרים עבד אל-פתאח אל-סיסי היה ראשון הנשיאים הערביים שברך על ההסכם. בחשבון הטוויטר שלו כתב אל-סיסי בין השאר: "עקבתי בעניין ובהערכה אחר ההודעה המשולשת (ישראל-איחוד האמירויות-בחריין) וההסכם המאשר את עצירת הסיפוח של האדמות הפלסטיניות ע"י ישראל ונקיטת צעדים שעניינם השכנת שלום במזרח התיכון. אני מברך גם על המאמצים, שתכליתם להביא לשגשוג ויציבות באזור, הבאים לידי ביטוי בהסכם זה"¹. הצהרת הנשיא המצרי משקפת נכוחה את מורכבותה של העמדה המצרית נוכח חתימת הסכמי הנורמליזציה עם איחוד האמירויות ובחריין.

מחד גיסא, מצרים הינה חוליה מרכזית בציר המדינות הסוניות המתונות שבהן נכללות, בין השאר, ערב הסעודית, מדינות המפרץ וירדן כשמנגד ניצבות מדינות כגון תורכיה, איראן ותנועת האחים המוסלמים המתאפיינות בקיצוניותן. אל-סיסי מצדו שוקד מאז ניבחר לנשיא לטפח את

* ד"ר מירה צורף היא חוקרת במרכז משה דיין ללימודי המזרח התיכון ואפריקה ומרצה בחוג להיסטוריה של המזרח התיכון ואפריקה באוניברסיטת תל אביב.

¹ @Abdelfattah Elsi, Twitter.com, August 13, 2020

תדמיתו כמנהיג שוחר שלום וכמי שמבקש ליישב סכסוכים באזור בדרך המשא ומתן, אשר על כן, חש מחויבות לבטא את תמיכתה של מצרים ביוזמת הנורמליזציה המצרית-ישראלית.

מאידך גיסא, לתמיכה הבלתי מסויגת של מצרים בהסכם יש סיבות אינסטרומנטליות שיסודן ראש וראשית לכל בתלות הכלכלית של מצרים באיחוד האמירויות, שהשקיעה הון עתק בפרויקטים מצריים שאותם מוביל הנשיא המצרי, בכלל אלה בנייתה של קהיר החדשה, פרויקט פיתוח אורבני מגלומני שעד כה לא הצדיק את ההון הרב שהושקע בו. מיליארדי דולרים השקיעה איחוד האמירויות גם בפיתוח תשתיות בצפון סיני שנועדו להיטיב את תנאי חייהם של הבדואים תושבי סיני, על מנת שניתן יהיה לגייסם למאבק המצרי נגד ארגוני הטרור הפועלים בחצי האי. איחוד האמירויות היא גם בת ברית אסטרטגית של מצרים בחזית הלובית ושותפה מלאה לתמיכתו של אל-סיסי בגנרל ח'ליפה חפטר נגד ממשלת הפיוס הלאומי הנתמכת ע"י תורכיה וקטר. גורמים כלכליים ואסטרטגיים אלה מסבירים אף הם את תמיכתו של אל-סיסי בהסכם הנורמליזציה בין איחוד האמירויות לישראל.

ואולם, תמיכתה החד משמעית לכאורה של מצרים בהסכם מציבה דילמה לפתחו של אל-סיסי שכן, נשאלת השאלה האם התמיכה המצרית בהסכם הנורמליזציה של האמירויות עם ישראל אינה מחייבת את מצרים לנרמל את יחסיה שלה עם ישראל? כיצד מתרץ אל-סיסי את ההקפדה היתרה של מצרים, המדינה הראשונה שחתמה על הסכם שלום עם ישראל, לשמר את השלום כשלום קר לא מנורמל מזה למעלה מארבעה עשורים? תשובה לשאלה זו ניתן למצוא בנאומו של אל-סיסי אותו נשא ב-23 בספטמבר לפני העצרת הכללית של האו"ם בו הצהיר, בין השאר, כי "אם אנו שואפים לממש את החלטות האו"ם שתכליתן לכונן שלום יציב ובר קיימא במזרח התיכון מן הראוי שהסוגיה הפלסטינית תעמוד לנגד עינינו. העם הפלסטיני קָמָה לממש את הזכות האנושית הבסיסית ביותר והיא להיות עם חופשי במדינתו העצמאית. דורות של פלסטינים שוועו לממש את זכותם זו והחלטות רבות מספור התקבלו בנידון אך ללא הועיל...".² לא בכדי העלה אל-סיסי את הנושא הפלסטיני בפורום זה ובנקודת הזמן הזו - כשמונה ימים לאחר חתימת הסכמי הנורמליזציה - שכן, זו הייתה דרכו של נשיא מצרים להדגיש את תפקידה המרכזי של מדינתו כמדינה הערבית היחידה המסרבת להסיר את הסוגיה הפלסטינית מסדר היום של הקהילה הבינלאומית וכמי שממשיכה לשמר את הקשר הגורדי בין פתרון הסכסוך הישראלי-פלסטיני, ברוח פתרון שתי המדינות לשני העמים, ובין נרמול היחסים עם ישראל.

---

² See: "[President Sisi's full UNGA speech](#)", *Egypt Today*, September 22, 2020

העיתונות המצרית מעניקה אף היא כיסוי נרחב להסכם ברוח זו ומאמרים המנתחים את נסיבות חתימת ההסכם מבקרים נמרצות את ארה"ב, שניצחה על המשא ומתן שהוביל לחתימתו. כך לדוגמה, התפרסם באל-אהראם מאמר פרי עטו של חוסיין הרידי תחת הכותרת: "פלסטיין והעתיד", ובו התייחסות ביקורתית כלפי ממשל טראמפ בשל התעלמותו המוחלטת מהסוגיה הפלסטינית: "עבור הממשל האמריקאי הנוכחי פתרון הולם לקונפליקט הישראלי-פלסטיני אינו חלק מסדר היום ובמקומו גיבשו האמריקאים תוכנית פוליטית המושתתת על סיפוח ישראלי ארוך טווח של השטחים הכבושים בגדה המערבית, ובכך למעשה סיכלו את יישום פתרון שתי המדינות".³ עוד טען הרידי במאמרו כי מאז נבחר טראמפ לנשיא, הוא פועל בשיתוף פעולה הדוק עם ממשלת נתניהו כדי שנושאים שאותם מן הראוי לפתור במסגרת הסכם שלום כולל וסופי של הבעיה הפלסטינית יידונו ויגובשו באופן בלעדי ע"י ארה"ב תוך פגיעה אנושה בחוק הבינלאומי מחד גיסא, והתעלמות מוחלטת מעמדות רשמיות שאימצו ממשלים אמריקאים קודמים מאז 1967 מאידך גיסא. הכותב הפנה אצבע מאשימה כלפי "תוכנית המאה" של הנשיא טראמפ בשל התעלמותה מהשאיפות הלאומיות של העם הפלסטיני והצביע על מאפיין מובהק העובר כחוט השני בין היוזמות השונות של הממשל האמריקאי הנוכחי הנוגע לשוב סכסוכים באזורנו. כך לדוגמה, קבע הכותב כי גם "עסקת השלום" של הנשיא האמריקאי שנחתמה בבית הלבן ב-15 בספטמבר מתעלמת לחלוטין מהחלטות מועצת הביטחון ושואבת את השראתה מהנוסחה הישראלית המבוססת על הרעיון של "שלום תמורת שלום".⁴ הרידי הוסיף כי הנציגים שחתמו על ההסכם שיבחו את השלום בין הערבים לבין המדינה היהודית כשהם מתעלמים לחלוטין מבעיית פלסטיין, שהיא למעשה הגורם המרכזי לחוסר היציבות בין הערבים לבין ישראל מאז 1948, ואילו הנשיא טראמפ מצדו הדגיש בעת טקס החתימה את הסכמי הנורמליזציה הנוספים ההולכים ומתגבשים כעת בין מדינת ישראל לבין מדינות ערביות נוספות (הכותב ציין את סודאן ואת נסיכות עומאן כאופציות אפשריות). החתימה על עסקאות הנורמליזציה מבית מדרשו של הנשיא טראמפ מובילה, לטענת הכותב, לגניזת היוזמה הערבית משנת 2002 המבוססת על העיקרון של שטחים תמורת שלום. הכותב חתם את מאמרו בקריאה להנהגה הפלסטינית לאחד כוחות, לקיים בחירות, להצעיר את ההנהגה ולחדש את המשא ומתן עם ישראל במטרה להגיע לפתרון הסכסוך. צעדים כגון אלה, קבע הרידי, יותירו את הסוגיה הפלסטינית חיה, בועטת ורלבנטית, שהרי "לא ניתן לעסוק במשא ומתן לשלום באזורנו כששבעה מיליוני פלסטינים מודרים שלא לאמר מנודים ממנו, הדבר מצריך לרבע את המעגל".⁵ מן הראוי

---

³ Hussein Haridy, "[Palestine and the Future](#)", *ahramonline*, September 30, 2020

⁴ Ibid

⁵ Ibid

לציין, כי המאמר ראה אור בגרסה האלקטרונית של **אל-אהראם**, שהוא שופרו של המשטר ולפיכך משקף לחלוטין את עמדתו ואת זו של העומד בראשו.

הן נאומו של אל-סיסי לפני העצרת הכללית של האו"ם והן מאמרו של הרידי מעלים על נס את אחריותה של מצרים כ"מבוגרת האחראית" שאינה שוכחת ואינה זונחת את הבעיה הפלסטינית. הדברים נועדו להציג את מצרים כמדינה הערבית היחידה שאינה הולכת שבי אחרי הסכמים נוצצים שתועלות כלכליות ואחרות בצידן, ומקיימת ככתבו וכלשונו את הסכם השלום הישראלי-מצרי על פיו התנאי האולטימטיבי לנרמול היחסים בין שתי המדינות הוא פתרון הסכסוך הישראלי-פלסטיני והקמתה של מדינה פלסטינית לצידה של מדינת ישראל.

היבט נוסף המייחד את מורכבותה של התגובה המצרית להסכם הנורמליזציה הוא הדגש על ההשוואה בין הסכם השלום המצרי-ישראלי ובין עסקת הנורמליזציה המצרית-ישראלית. השוואה זו מופיעה אף היא במאמרי מערכת ארוכים ומפורטים בעיתונות המצרית. מאמרים אלה מיועדים לאותן קבוצות מקרב הציבור המצרי שנועדו זה כבר בהתנגדותן לנרמול היחסים עם ישראל ובכלל אלה האינטלקטואלים המצרים. גם ציבור הקוראים במדינות הערביות הנו קהל יעד רלבנטי העוקב בדריכות ובהתמדה אחר עמדותיה של מי שהייתה הראשונה שחתמה על הסכם שלום עם ישראל ובעשותה כן סימלה את קץ האידיאולוגיה הפן ערבית הנאצריסטית. יוזמת השלום אותה הוביל הנשיא אנוור סאדאת עוררה ביקורות קשות, שלא לאמר מתקפות אישיות כנגד הנשיא המצרי על שזנח את הסולידריות הערבית ובגד באחים הפלסטינים. ביקורות אלה משמשות כיום את הכותבים המצרים כדי לנגח את אלה שהתנגדו אז למהלך המצרי וכיום רצים ריצת אמוק לחתום על הסכמים עם ישראל ללא כל תמורה של ממש ותוך התעלמות מהסוגיה הפלסטינית.

מאמר שכותרתו: "הסכם הוגן לסוגיה הפלסטינית: ממצרים לאיחוד האמירויות", פרי עטה של דינה עזת, אשת תקשורת מובילה, שראה אור אף הוא ביומון המצרי **אל-אהראם**, מוקדש כל כולו להעצמת ההסכם המצרי-ישראלי ובעיקר להאדרת מנהיגותו של הנשיא סאדאת ולגימוד הסכם נרמול היחסים האמירתי עם ישראל. הדבר בא לידי ביטוי ראש וראשית לכל בהמשגה בה משתמשים הכותבים המצרים ביחס להסכמים הללו: בעוד ההסכם הישראלי-מצרי הוא "הסכם שלום" בין שתי מדינות עימות ריבוניות, שסכסוך דמים מתמשך אפיון את יחסיהן, ההסכם המצרית-ישראלי אינו אלא "דיל הנורמליזציה" - הלשון הטראמפיסטית בה משתמשים הכותבים המצרים כדי להצביע על המהות האינסטרומנטלית של ההסכם. ברובד התוכני הדגישה עזת הן את ההיבט הקונטקסטואלי שקדם לחתימתו של ההסכם והן את ההיבט הפרסונלי: "סאדאת צדק כיוון שהבין שמצרים אינה יכולה עוד להוביל את העולם הערבי למלחמות נוספות. יתירה מזאת,

הקונסטלציה הבינלאומית אפשרה למצרים לשחרר שטחים מצריים במסגרת ההסכם ובכך לחסוך למצרים עימותים צבאיים, שעלולים היו לגרום לקריסת כלכלתה".⁶ בהקשר זה ציטטה עזת את דבריו של מוחמד תופיק - בעבר שגריר מצרים בווינגטון, אשר נמנה עם מתנגדיו המובהקים של הסכם השלום - שהבהיר כי "יוזמת השלום שאותה יזם הנשיא סאדאת לאחר מלחמת אוקטובר הממה אותנו, כיוון שאנו היינו משוכנעים בעת הזאת ביכולתה של מצרים להוביל את העולם הערבי לשחרור כל השטחים שנכבשו ע"י ישראל. "לא הבנו", הוסיף תופיק, "את מה שסאדאת הפנים כבר אז, שמלחמת 1967 הנחיתה מכת מחץ לפן ערביות שאותה הוביל גמאל עבד אל-נאצר ושהתבוסה (נכסה) גבתה מחיר כבד מן העולם הערבי כולו וממצרים בעיקר".⁷

עזת הדגישה במאמרה כי אין מקום להשוואה בין הסכם השלום המצרי-ישראלי ובין דיל הנורמליזציה המצרית-ישראלי. לשם אישוש טיעוניה היא נסמכה על מקורות דיפלומטיים מצריים וערביים וקבעה כי סאדאת היה מנהיג פוליטי וצבאי כריזמטי שנלחם בישראל במלחמת אוקטובר, הפגין יכולות צבאיות מרשימות וניצח. הוא ניהל משא ומתן ארוך וסיזיפי משך שנים עד לחתימת הסכם השלום עם ישראל ועשה זאת נוכח אופוזיציה פנימית ואזורית. ישראל מצידה ראתה בהסכם השלום הגשמת חלום ותרמה לכך גם העובדה שסאדאת עצמו מצא לנכון לפנות לדעת הקהל בישראל ולשכנע אותה באשר לתועלת שנושא עמו השלום. עזת קבעה עוד כי הנסיבות הפנים מצריות, הבין-ערביות והגלובליות כמו גם אישיותו יוצאת הדופן של הנשיא סאדאת שונות באופן מהותי מאלה שהובילו לחתימת חוזה הנורמליזציה המצרית-ישראלי. המנהיג האמירתי, הנסיך מחמד בן זיאד, קובע הפרשן המצרי עבד אל-מנעם סעיד, המצוטט במאמרה של עזת, אינו אלא מנהיג שמרני בן המאה ה-21. המטרה של איחוד האמירויות היא, לדעת פרשנים אמירתיים ודיפלומטים אמריקאים, לבסס את מעמדה של איחוד האמירויות כשחקן אזורי בעל השפעה. שליט האמירויות זיהה, לטענתם, את "המומנטום המצרית" שבו המדינות הערביות המסורתיות לא היו פנויות להוביל ולהנהיג, כיוון שהיו ועודן טרודות בבעיותיהן הפנימיות, והוא ביקש לתפוס את מקומן. שליטי האמירויות דילגו מעל היוזמה הערבית הסעודית של 2002, שבמסגרתה הוצעה לישראל נורמליזציה מלאה בתמורה לנסיגה מהשטחים הפלסטיניים וכינונה של מדינה פלסטינית שבירתה מזרח ירושלים, הם לא התנו את הנורמליזציה בפתרון הסכסוך הישראלי-פלסטיני ואף לא הציעו פתרונות חלופיים ויצירתיים ליישוב הסכסוך. מה שעמד לנגד עיניהם היא ההתקרבות

Dina Ezzat, "[A fair Settlement of the Palestinian Cause: From Egypt to the UAE](#)", *ahramonline*,⁶ September 24, 2020.
⁷ Ibid.

לארה"ב ולישראל בת בריתה וההזדמנויות הכלכליות, הצבאיות והאסטרטגיות שמהלך זה צופן בחובו ותו לא.

לסיכום, נראה כי התגובה המצרית לחתימת ההסכם המפרצי-ישראלי משקפת את חששותיה של מצרים מפני כרסום במעמדה כאחות הבכירה במזרח התיכון לטובת מדינות צעירות ועשירות, שלא חוו את מהפכות "האביב הערבי" ואינן מתמודדות עם משברים כלכליים אקוטיים וזעזועים חברתיים, ומנצלות את שעת הכושר שנקרתה בדרכן כדי למנף את מעמדן הן בזירה האזורית והן בזירה הגלובלית. אשר על כן, בחרה מצרים לחזור ולהדגיש את אחריותה ולהזכיר לכל מי שהספיק לשכוח, הן בזירה הערבית והן בזירה הגלובלית, כי הנוסחה הישנה קרי: נורמליזציה מצרית תמורת שטחים פלסטיניים, עודנה חיה, נושמת ובוועטת.

כל הזכויות שמורות למרכז משה דיין ללימודי המזרח התיכון ואפריקה באוניברסיטת תל-אביב. ניתן לעשות שימוש לא מסחרי בתכנים, תוך ציון שמו של הכותב ומרכז משה דיין באוניברסיטת תל-אביב, ובתוספת סימוכין וקישור למקור באתר של מרכז משה דיין, <https://dayan.org/he>.